

'Naar duurzame scholen in een historische stad'

Stichting Spaarnesant beheert in Haarlem 25 openbare scholen voor basis- en speciaal (basis)onderwijs. De gemiddelde leeftijd van de scholen is 65 jaar (inclusief een nieuw gebouw uit 2014). De verduurzaming van deze scholen, voor Spaarnesant een topprioriteit, verloopt uitermate succesvol. Hoe ze dat doen? Dat is te lezen in het pas gepubliceerde boek 'Naar duurzame scholen in een historische stad', een bundeling van plannen die het schoolbestuur de afgelopen tien jaar heeft gerealiseerd, met inblikjes in de Haarlemse aanpak en een vooruitblik naar de komende jaren.

De officiële overhandiging van het eerste exemplaar van *Naar duurzame scholen in een historische stad* aan beleidsadviseur Tom van Hooijdonk vond plaats op 24 september tijdens een drukbezocht seminar in de klimaatneutrale school Plein Oost, aan het Van Zeggelenplein in Haarlem Oost, een van de pareltjes in het bezit van Spaarnesant. Marco van Zandwijk, expert Huisvesting & Verduurzaming van Ruimte-OK, was een van de twee sprekers tijdens het seminar. Hij was vol lof over de aanpak van de verduurzamingsopgave in Haarlem: "Spaarnesant is een schoolbestuur dat vooroploopt als het gaat om verduurzaming van haar bestand. Het realiseerde de klimaatneutrale school Plein Oost – waar we nu zitten – het won

prijzen met de vernieuwbouw van basisschool Molenwiek Dalton (gepubliceerd in het Architectuurjaarboek) en bestaande scholen werden getransformeerd tot Aardgasvrije en Frisse Scholen. En dat heel vaak zonder extra rijks subsidie."

"Desondanks kiest Spaarnesant voor hoogwaardige, duurzame oplossingen", vervolgt Van Zandwijk. "Bijvoorbeeld PVT- in plaats van PV-panelen. Hoe ze dat lukt? Een van de succesfactoren is de aanstelling van een energiecoördinator. Maar niet alleen daarmee is dit schoolbestuur in Nederland toonaangevend." Aan het eind van zijn keynote over duurzaamheid in PO-schoolgebouwen, met een terugblik, een inventarisatie van de huidige situatie en een



DE KLIMAATNEUTRALE SCHOOL PLEIN OOST AAN HET VAN ZEGGELNPLEIN, EEN VAN DE VIJFTIEN KLIMAATNEUTRALE SCHOLEN UIT HET VOORLOPERSPROJECT VAN HET RVO, IS VOORZIEN VAN VIJFHONDERD ZONNEPANELEN OP HET DAK.



'Als schoolorganisatie willen wij kinderen voorbereiden op een gelukkige, sociale en duurzame toekomst. Die voorbereiding gebeurt in schoolgebouwen'

JAN AALBERTS, lid van het College van Bestuur van Stichting Spaarnesant.

voortuitblik, volgde een loftuiting aan het adres van Jan Aalberts, per 1 juli 2021 lid van het College van Bestuur van Stichting Spaarnesant: "Jan, ik heb veel van jou geleerd." De aangesprokene kaatste terug: "Marco, dat is wederzijds."

SAMENWERKEN

Na de pauze was het de beurt aan Aalberts. Wat zijn de lessen van Spaarnesant? "Samen met mijn collega's werken we hard aan de verduurzaming van de 26 Haarlemse openbare basisscholen in ons bezit. We hebben inmiddels het nodige bereikt. Vier gasvrije scholen, zonnepanelen op vijftien schooldaken, forse energiebesparingen en binnenkort afvalscheiding op alle locaties. Maar daarmee zijn we er nog lang niet. De opgaves die voor ons liggen zijn enorm. We bouwen in Haarlem bijna geen nieuwe scholen en als dat gebeurt, dan willen we dat die aan de meest duurzame normen voldoen. Die ambitie heeft niet alleen met de Klimaatdoelen van Parijs te maken, maar ook met wat wij zien als een van onze belangrijkste taken: als schoolorganisatie willen wij kinderen voorbereiden op een gelukkige, sociale en duurzame toekomst. Die voorbereiding gebeurt in schoolgebouwen. Een lastige opgave als je beseft dat de gemiddelde leeftijd van onze scholen 65 jaar is. Verbouwen, renoveren of een nieuw pand bouwen is voor ons hét moment om te verduurzamen. Dat doen we samen met externe partijen en met de gemeente Haarlem. "

De uitgangspunten van verbouw, renovatie en nieuwbouw zijn door Spaarnesant vastgelegd in het huisvestingsbeleid. Aalberts hierover: "De insteek is altijd bovenschools – doe het samen met andere scholen. En: faciliteer IKC-vorming, passend onderwijs voor iedereen, en bouw altijd voldoende capaciteit. Veiligheid en functionaliteit staan voorop. Net als duurzaamheid: streef dat na daar waar het kan."

TAAKVERDELING

Uitvoering van dit huisvestingsbeleid ligt niet alleen op het bordje van Spaarnesant. "Voor de onderwijshuisvesting van PO en VO in Haarlem is een taakverdeling afgesproken", zegt Aalberts. "De gemeente heeft de zorgplicht voor onderwijshuisvesting voor het PO en VO en bekostigt dit uit het Gemeentefonds (niet geormerkte rijksvergoeding). De gemeente maakt tweemaal met de schoolbesturen een huisvestingsplan, het Integraal HuisvestingsPlan (IHP) of, in Haarlem, het Strategisch HuisvestingsPlan (SHO). De schoolbesturen zijn in Haarlem bouwheer met gemeentelijke middelen en kunnen alleen onder voorwaarden zelf investeren in gebouwen, zoals in duurzaamheid. En dan is er natuurlijk ook nog de systeemverantwoordelijkheid van het Rijk voor de bekostiging van zowel gemeenten als schoolbesturen." Samenvattend zegt Aalberts: "Het investeringsmoment is een verantwoordelijkheid van de gemeente. Duurzaam onderhoud is een verantwoordelijkheid van het schoolbestuur."

NIET HOOG OP DE AGENDA

Wat schoolhuisvesters overal in het land dwarszit, is dat de kwaliteit van schoolgebouwen niet hoog op de politieke agenda staat. Ondanks alarmerende berichten over de slechte staat van de meeste schoolgebouwen in ons land en het tekort op de exploitatie in het PO blijft een investeringsimpuls of een verhoging van de exploitatievergoeding vooralsnog achterwege. Het is voor schoolbesturen daarom roeien met de riemen die je hebt. In Haarlem is dat niet anders. Aalberts: "Per jaar hebben we 55 miljoen euro te besteden. 83 procent gaat op aan personeelskosten (we hebben ruim 900 werknemers in dienst). Slechts 8 procent (4,4 miljoen euro) is beschikbaar voor huisvesting waarvan 1,2 miljoen voor onderhoud. Dat moet echt omhoog, maar dat gebeurt niet omdat de politiek zich afzijdig houdt. Datzelfde

DE IKC DE ARGONAUTEN IN HET
GARENKOKERSKWARTIER, EEN
GEMEENTELIJK MONUMENT DAT
NA EEN INGRIJPENDE RENOVATIE IN
2019 GASVRIJ WERD OPGELEVERD.



geldt voor ouders en personeelsleden. Het zou helpen als die wat meer aan de bel trekken. Desondanks zijn wij er bij Spaarnesant in geslaagd om ons bestand op peil te krijgen: onze gebouwen hebben geen achterstallig onderhoud of gebreken, behoudens de vijf schoolgebouwen die we nu in de planning hebben voor verduurzaming en verbetering.”

KLIMAATAMBITIE

Terwijl geldstromen op een laag pitje blijven, hebben schoolbesturen te kampen met de immense druk vanuit het Klimaatakkoord. Aalberts: “Om de klimaatambitie te realiseren moeten alle schoolgebouwen in Nederland worden aangepakt. Het investeringsprogramma dat daarmee gepaard gaat, belooft, in de periode 2030-2050, in totaal 42 miljard euro (niet geïndexeerd, prijspeil januari 2019). Dat is 21 miljard meer dan dat we nu beschikbaar hebben voor de vervangingsopgave. Het Rijk zal dus echt bij moeten springen; gemeenten en schoolbesturen redden het niet alleen.”

‘De vervangingsopgave moet aanzienlijk worden versneld en in plaats van BENG moet ENG het uitgangspunt zijn’

MEERJARIGE INTEGRALE HUISVESTINGSPANNEN

Het gaat overigens niet alleen om geld, zegt Aalberts. De projectorganisatie kan beter en efficiënter. Hij wijst in dat verband op het werken met meerjarige integrale huisvestingsplannen: “Dat levert veel op, is onze ervaring. In zo’n plan staan onder andere afspraken over verduurzaming, vernieuwing en renovatie. Zonder dit soort maatregelen gaan we het niet redden. Het moet sneller en duurzamer en de energie-eisen moeten omhoog. Dat was ook

de conclusie van een recente peiling door PO en VO. Op basis van de huidige gebruikscijfers (energie en CO2) gaan we het volgens hen niet redden met alleen duurzaam onderhoud. De vervangingsopgave moet aanzienlijk worden versneld en in plaats van bijna energieneutraal moet energieneutraal het uitgangspunt zijn.”

PLEIN OOST

Aalberts: “Ziedaar de huidige opgave. Voor Spaarnesant met haar verouderde gebouwenbestand is dat best pittig. Gelukkig hebben wij – met vooruitziende blik – al vele jaren geleden besloten om bij nieuwbouw en renovatie altijd te streven naar klimaatneutraliteit. Daar plukken we nu de vruchten van. We zitten hier in de klimaatneutrale school Plein Oost, bouwjaar 2014! Deze school, een van de vijftien klimaatneutrale scholen uit het Voorlopersproject van het RVO, is voorzien van vijfhonderd zonnepanelen op het dak.” De bouw van deze school is geïnitieerd door de gemeente, blikt Aalberts terug. “De gemeente Haarlem vroeg ons om de plannen voor een nieuw MultiFunctioneel Centrum (MFC) om te zetten naar een klimaatneutraal schoolgebouw. Mede dankzij onze financiële bijdrage van twee ton lukte het om de UKP-NESK-subsidie van € 450.000,- ‘Naar energieneutrale scholen en kantoren’ binnen te halen. Met die subsidie kon de bouw van start, in augustus 2014 vond de oplevering plaats. Plein Oost bestaat uit twee scholen met buitenruimte en gymzaal, een peuterspeelzaal en een buitenschoolse opvang.”

ENERGIECOÖRDINATOR

Op de vraag naar succesfactoren wijst Aalberts op de inbreng van de energiecoördinator – eerder al genoemd door Van Zandwijk. “Tien jaar geleden hebben we een energiecoördinator aangesteld”, zegt Aalberts. “Hij bekijkt waar de scholen energie kunnen besparen en inkopen. Denk aan isolatie, energiezuinige apparatuur en een ‘slimme’ verwarming die alleen aan gaat als het nodig is. De energiecoördinator hebben we dubbel en dwars terugverdiend. De afgelopen vijf jaar was het streven 15 procent energiebesparing. Dat hebben we dik gehaald: we scoorden in

die periode een energiebesparing van 25 procent. Met dank aan de energiecoördinator en de bedrijven met wie we al vele jaren samenwerken. Zo'n coördinator levert geld op. In iedere fase van het ontwikkel- en realisatietraject kijkt hij of de vereiste duurzaamheidsprestaties worden gehaald. Zo ook bij Plein Oost. Na de oplevering is gedurende twee jaar extern gemonitord of het gebouw aan de eisen voldeed. Dit gebeurde in opdracht van de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO). Uit die monitoring blijkt dat bijna alle doelstellingen voor de nieuwbouw van Plein Oost zijn gehaald. De gebruikers zijn positief. Het gebouw presteert goed, zowel wat betreft binnenklimaat als energiegebruik."

IKC DE ARGONAUTEN

De medewerkers die zich bezig houden met de huisvesting en de energiecoördinator van Spaarnesant hebben het druk, want de stichting verduurzaamt schoolgebouwen in rap tempo. Het boek staat vol met recent opgeleverde projecten, zoals het project IKC De Argonauten in het Garenkokerskwartier, een gemeentelijk monument dat na een ingrijpende renovatie in 2019 werd opgeleverd. Het was bij de oplevering de tweede gasvrije school van Spaarnesant. De energiebron? De school maakt gebruik van geothermie en WKO. "Zonnepanelen waren niet toegestaan vanwege de monumentale status", zegt Aalberts. Een financiële hobbel was ook de aanschaf van speciaal monumentenglas. "Maar we hebben doorgezet. Omdat we – ik zei het eerder al – onze kinderen en kleinkinderen toewensen dat zij naar een duurzame en gezonde school gaan."

Vanuit diezelfde gedachte is ook de Cruquiusschool uit 1912 gerenoveerd. Dit gebouw – waar Godfried Bomans naar school ging en dat als 'de school van Wampier' is vereeuwigd in Pieter Bas – werd in april dit jaar opgeleverd en is de inmiddels vierde gasvrije en energieneutrale school van Spaarnesant. In tegenstelling tot IKC De Argonauten liggen hier wel PVT- panelen op het dak, panelen die zowel stroom als warmte opwekken. Spaarnesant heeft dit jaar nog een renovatie op stapel: Montessorischool De Wijde Wereld in Schalkwijk, gebouwd in 1978. Hier zet het schoolbestuur de stap naar circulariteit. Aalberts: "Het renovatie/vernieuwbouwplan omvat een volledige vernieuwing van de buitenschil, uitbouw van de entree en een nieuwbouwverdieping op het eenlaagse bouwdeel en dat alles volledig circulair uitgevoerd, met als belangrijk bouw materiaal Fins naaldhout. Houtbouw past ook bij het type school – zoals eerder gezegd een Montessori School. Ook deze school wordt gasvrij en voorzien van PVT en een WTW-ventilatiesysteem."

AFVAL SCHEIDEN

Samen met negen andere schoolbesturen is Spaarnesant afval gaan scheiden op haar scholen. Dat lijkt makkelijker dan het is. Scholen vallen onder de noemer bedrijven, waardoor het afsluiten van een contract voor gescheiden inzameling hoger uitvalt. Maar vanaf 1 mei haalt 'waste-to-productbedrijf' Renewi papier, plastic, restafval en gft gescheiden op bij bijna alle Haarlemse basis- en middelbare scholen.

OVERZICHT LOPENDE PROGRAMMA'S OM SCHOLEN TE VERDUURZAMEN

Scholen op Koers naar 2030

Klimaatakkoord, vermindering van CO₂-uitstoot, verduurzaming van gebouwen. Allemaal ontwikkelingen die een impact hebben op de huisvestingsopgave van scholen. Het programma Scholen op Koers naar 2030 helpt gemeenten en schoolbesturen op weg met een planmatige aanpak bij de verduurzamingsopgave in het onderwijs. [ScholenOpKoersnaar2030.nl](https://www.scholensopkoersnaar2030.nl)

Scholen besparen Energie

Met relatief kleine maatregelen energie en geld besparen. Vanuit het programma 'Scholen Besparen Energie' worden schoolbesturen op weg geholpen om op laagdrempelige wijze energie te besparen. Startpakket, Rekentool daadwerkelijk energieverbruik of Energie bespaarder op locatie. [ScholenBesparenEnergie.nl](https://www.scholensbesparenenergie.nl)

Eerste hulp bij ventilatie op scholen

Onafhankelijke landelijke informatievoorziening op het gebied van ventilatie op scholen.

Handreikingen, praktijkervaringen en hulp op locatie rondom de ventilatieopgave (incl. SUViS). [Ruimte-OK.nl/ventilatie](https://www.ruimte-ok.nl/ventilatie)

De weg naar Aardgasvrije en Frisse Scholen

Recent zijn zes kennisdocumenten verschenen om bestaande basisscholen duurzaam te renoveren naar een aardgasvrije en frisse school. In deze kennisdocumenten is uitgebreid aandacht voor opgedane leerervaringen met de projecten uit het Innovatieprogramma Aardgasvrije en Frisse Scholen. [Aardgasvrijescholen.nl](https://www.aardgasvrijescholen.nl)

Ontzorgingsprogramma Verduurzaming Maatschappelijk Vastgoed

Alle provincies hebben van het Rijk subsidie gekregen voor een ontzorgingsprogramma voor het verduurzamen van maatschappelijk vastgoed. Met deze regeling kunnen provincies een programma opzetten voor kleine maatschappelijke vastgoedeigenaren, waaronder die van schoolbesturen in het Primair (max. 10 gebouwen) en Voortgezet Onderwijs (max. 5 gebouwen).

[ruimte-ok.nl/ontzorgingsprogramma-provincies](https://www.ruimte-ok.nl/ontzorgingsprogramma-provincies)

Kwaliteitskader Huisvesting Funderend Onderwijs

Goed onderwijs vraagt om kwalitatief goede gebouwen. Om tot een landelijk breed gedragen definitie van 'basiskwaliteit' te komen, is in 2013 het Kwaliteitskader Huisvesting tot stand gekomen. In 2021 is het kader geactualiseerd en zijn de versies voor PO en VO samengevoegd tot één Kwaliteitskader Huisvesting. Kennisdocumenten zijn vrij te downloaden.

[ruimte-ok.nl/programmas/kwaliteitskader-huisvesting](https://www.ruimte-ok.nl/programmas/kwaliteitskader-huisvesting)

Zonnepanelen op alle schooldaken

Stichting Schooldakrevolutie geeft duurzame energieopwekking middels zonnepanelen op schooldaken een impuls. Helpt op weg met inzicht, kennis, stappenplannen en persoonlijke begeleiding. Daarnaast worden schoolbesturen gemotiveerd duurzaamheid te verankeren in het onderwijs. Hiervoor is een workshopportaal ontwikkeld. [Schooldakrevolutie.nl](https://www.schooldakrevolutie.nl)